

ЇДЕМО В ТЕЛЖИНЦІ

Доля багатьох поетів у всі віки і в багатьох народів не завжди була щасливою. Здебільшого замість лаврових вінків їх уквітчували терновими. Переважна більшість українських письменників-шестидесятників “У часи космічної ракети / Кібернетики та інших див...” (М. Рильський) теж зазнала не найкращої долі – хтось передчасно перейшов у кращі світи, а дехто мусив творити “в шухляду”. Але були й вимушені компроміси із владою, щоб не дати приспати, а потім і знищити все те, що має національні ознаки. Одним із таких був Іван Драч.

* * *

Публікація поеми-трагедії Івана Драча “Ніж у сонці” (1961) була немовби вибухом динаміту в суспільстві, де після “хрущовської відлиги” наставали приморозки і наближались мороки часів застою. І раптом – збірка “Соняшник” (1962), яка не просто засвітилася оригінальністю поетичного мислення й відвагою молодого поета, а й сприяла появі тріщин в запліснявілих канолах соціалістичного реалізму. Книжки поезій “Протуберанці серця” (1965) і “Балади буднів” (1967) засвідчили, що в українській літературі з’явився поет, який своїм крицевим словом руйнує бетонні мури ідеології, гуманної за зовнішніми ознаками, але тоталітарної за своєю суттю. Не сподіваючись на підтримку авторитетних сучасників, поет мусить одержати благословення в самого Сковороди (“Сковороду зустрів я у трамваї / (Блукає він по світу двісті літ)”):

*Шепоче він: “Ти відлітаєш, сину.
На лобі в тебе знак неправоти.
Щоб корабель не став за домовину,
Візьми благословення – і лети!”*

І навіть простому шанувальнику поезії ставало зрозуміло, що і філософська, й ідеологічна основа творчості І. Драча йде з глибин народної мудрости і філософії українського “першорозуму” Сковороди, із вогненно-вибухових творів Шевченка і буремно-симфонічних акордів Тичини.

Моя закоханість ще в шкільні роки (перша половина шістдесятих) у поезію мого земляка Андрія Малишка дала мені, неопереному початківцеві, можливість зрозуміти, що я можу лише римувати, а стати банальним віршоробом мої юнацькі амбіції не дозволяли. Уже на першому курсі філфаку Київського педінституту, починаючи від 1966 року, я захопився поезією недавно загиблого Василя Симоненка (ми – студенти – вже знали про це!) і старших, але ще дуже молодих Івана Драча, Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Бориса Олійника, Миколи Вінграновського... У багатьох тодішніх київських книгарнях (навіть у магазинах “Поезія” чи “Сяйво”) не так легко можна було купити збірку когось із названих поетів, хоча й ціни були доступні на нашу скромну студентську стипендію.

Нелегко студентів-філологу одразу сприйняти досить неординарну поему Івана Драча “Смерть Шевченка”. Треба було найперше бодай зрозуміти титанічність внеску у світову культуру Шекспіра, Бетговена, Пушкіна і Гойї, які в поемі символічно беруть участь нібито у перепохованні Шевченка на Чернечій горі. Саме ця поема дала можливість мені (майбутньому шевченкознавцеві) вже тоді, в середині 1960-х років, наблизитися до розуміння сутності поезії Івана Драча і його неординарної особистості: “Художнику немає скутих норм. Він – норма сам, він сам в своєму стилі...”

Майже за півстоліття нашого, хоча й не дуже активного спілкування, у комірчинах моєї пам’яті збереглося чимало епізодів, з яких можна було б скомпонувати спомин про Поета і Людину Івана Драча, якого ще не скоро зуміють належно оцінити в нашому, здавалось би, незалежному суспільстві, документальну повість. Напевно, якийсь найповніше видання його творів (поезій, перекладів, статей, листів і щоденників) у недалекому (?) майбутньому відтворить справді титанічний образ геніяльного поета і кінодраматурга, громадського й державного діяча Івана Драча.

Кілька епізодів до можливих у майбутньому спогадів про Івана Драча. Кілька, хоча їх багато, і найперше, про що хотілося сказати – це про його неординарну людську особистість...

У січні 2016 року Україна мала б якось відзначити 125-річчя від дня народження Павла Тичини. На мою пропозицію, викладачка Уманського педуніверситету ім. Т. Г. Тичини Марина Павленко зорганізувала конференцію, на яку запросили з Києва академіка М. Жулинського, І. Драча і мене як науковця-тичинознавця. Зустріч зі студентами й викладачами була не те що цікавою, а буквально приголомшливою. Виступ Івана Федоровича “Мій Павло Тичина” викликав просто фантастичну реакцію аудиторії. Напевно, жоден із критиків і літературознавців не зміг би представити такого живого й трагічного образу П. Тичини, як це зробив І. Драч. На жаль, неprisутні на тій зустрічі представники ректорату і деканату філфаку навіть не потурбувалися про те, щоб задокументувати ту справді історичну подію, де тичинолюб І. Драч творив портрет Павла Тичини для тичининського університету.

В один із пізньоосінніх днів 2016 року, вже після Івана Богослова, мій друг проф. Юрій Шаповал, автор цікавого фільму про Івана Драча, зателефонував мені й сказав: “Їдемо в Теліжинці. Нас запрошує Іван Федорович”.

Нас було четверо: кінорежисер Валентин Сперкач (він же і водій), Юрій Шаповал, 80-річний ювіляр і я. Моя присутність була мені незрозуміла, адже я не написав жодної статті про Івана Федоровича і не вважав за якийсь доробок репрезентацію його поезії у фонохрестоматіях. Але раз просять, то треба їхати...

Досвідчений водій домчав нас до Теліжинської школи, де Івана Федоровича чекали земляки – вчителі, учні, керівники села й району. Двогодинна зустріч промайнула, як одна хвилина. Іван Федорович реагував на кожен виступ, крім концертних номерів учнів, із гумором, іноді гостро-критично, не вважаючи себе

якимось забронзовілим бонзою. Його репліки – це не перлини мудрости, а швидше всього і самооцінка, і оцінка чийхось слів із нотками гумору, а іноді й сарказму щодо тих, хто намагався лити єлей на його буйну голову.

Село Теліжинці, вулиці, хата поета над ставком і цвинтар, де поховані батьки І. Драча і трагічно загиблій син Максим, – це те, що при нас, свідках, ніби спокійно переживав Іван Федорович. Але він попросив нас на цвинтарі дозволити йому одному пройти від могили сина до могил батьків. Очевидно, лише їм він хотів висловити про свій біль-печаль...

А вже в червневий спекотний день 2018 року ми прощалися на цьому цвинтарі з Іваном Федоровичем...

Їдемо в Теліжинці!

Сергій ГАЛЬЧЕНКО
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка
НАН України, м. Київ
Serhiy HALCHENKO
T. H. Shevchenko Institute of Literature
of the National Academy of Sciences of Ukraine
e-mail: pegova@ukr.net